

De venstreorienterede jurister i Danmark i mellemkrigstiden

af Morten Thing

[Retfærd 66-67/1994 s. 124-132.]

Ifølge en undersøgelse fra efterårssemestret 1934 udgjorde de jurastuderende 25% af alle indskrevne ved Københavns Universitet, men der var kun 10% jurister blandt de studerende, som kom fra arbejderhjem. Nu var der ikke så mange arbejderbørn på universitetet, men juristerne havde alligevel kun en tredjedel af den gennemsnitlige repræsentation (1% mod 3%). Faktisk var juristgruppen dén gruppe, hvoraf flest kom fra akademikerhjem, nemlig 35%, tæt fulgt af medicinernes 32%. Blandt studerende ved det filosofiske fakultet var det tilsvarende tal 24%¹.

Ifølge en undersøgelse lavet af sociologen Theodor Geiger i 1949 var 7% af datidens studenter 3. generations akademikere. Men for juristernes vedkommende var tallet 13%². En jurist havde en stor chance for at være barn af en jurist, som var barn af en jurist.

Der var ikke meget i juristernes sociale bagage, der pegede på, at de skulle blive politiske afvigere. De fleste fandt arbejde i statsadministrationen, som endnu kun ansatte jurister i forvaltningen. Økonomerne kommer først til efter 2. verdenskrig³. Resten fandt en stilling på et sagførerkontor og blev med tiden selv indehavere af en sådan forretning.

På trods af, at der i 30'erne for første gang udmøntede sig et kritisk miljø af studenter ved universitetet, lå tyngden andre steder end hos juristerne. Hos økonomerne og hos medicinerne var der store fagkritiske grupper, hos juristerne kun en lille flok.

Når juristerne alligevel markerede sig i mellemkrigstiden skyldes det nok så meget en lille gruppe af enkeltpersoner med radikal eller kommunistisk baggrund. Det er folk som H. R. Brøcker, M. Wreschner, Robert Mikkelsen og Carl Madsen. Også Hans Kirk var jo cand. jur. Men bortset fra Københavns Kommune er der vist ikke mange, der har stiftet bekendtskab med juristen Kirk. Jeg skal i det følgende forsøge at trække nogle tråde i denne undergrundshistorie, placere nogle brikker til en historie. Det vil ske i en gennemgang af Robert Mikkelsens og Carl Madsens ansatser til retskritik i mellemkrigstiden samt nogle træk af Socialistisk Juristgruppes historie.

Det vil måske være relevant at spørge, hvorfor man skal beskæftige sig med to afdøde jurister og en gruppe socialister uden betydning idag. Relevansen ligger for mig at se to steder: i dansk intellektuel-historie og i den danske retshistorie. Hvis vi tager det sidste først: Carl Madsen og Robert Mikkelsen var, mens de levede, to enestående danske jurister. De har ført et utal af processer for "almindelige mennesker" og har delta-get i utallige debatter om retssamfundet og dets manglende

¹. H. Colding-Jørgensen: Studenterstatistikken, Studenterbladet 10/dec. 1935. Hele undersøgelsen findes i Studenternes sociale og økonomiske forhold, udarb. af Statistisk Departement, dupl., Kbh. 1941.

². Theodor Geiger: De danske studenters sociale oprindelse, Nordiske Studier i Sociologi 2, Kbh. 1950, s.103.

³. Nils Bredsdorff: Forvaltningspolitik og forvaltningsreformer, Roskilde 1993.

garantier for de underprivilerede. Selvom de næppe har påvirket dansk jura i teoretisk henseende, var de begge i en menneskealder frygtede og elskede procesadvokater.

Disse to advokater, som viede et langt liv til kamp for retfærdigheden, forsvarede Moskvaprocesserne i 30'erne og skueprocesserne i Østeuropa efter krigen. Hvordan kan man forstå det? Hvordan bringe denne skrigende modsigelse på samme formel. Hermed er vi inde i et mere omfattende problem i dansk intellektuel historie. Jeg har behandlet spørgsmålet mere omfattende i min disputats Kommunismens kultur. DKP og de intellektuelle 1918-1960, Kbh. 1993. Her peger jeg på det særlige ved kommunismen, at den blev opbygget som en rationel verdensopfattelse med et aflukket religiøst område. I dette område befandt sig forestillingerne om, hvad kommunisme var for noget. Det var aflukket og helligt, fordi det ikke stod til diskussion. At være kommunist indebar, at du troede på, at Sovjet var den realiserede utopi. I forkortet form kan vi altså sige, at for en kommunist bestod verden af kamp for en bedre tilværelse, for socialisme plus en indiskutabel tro på, at der var socialisme og menneskeværdige forhold i Sovjet. Når man tager i betragtning, at dette var intet mindre end en løgn, forstår man de intellektuelle konsekvenser af at kommunismen blev konstrueret sådan.

På det psykologiske plan gav det formentlig kommunismen en fantastisk styrke, at den var opbygget med dette stærke moment af tro. Men omvendt immuniserede det også mange kommunister mod tvivlen. Eksemplerne Madsen og Mikkelsen viser dette slående.

Vi kan naturligvis idag, hvor kommunismen ikke længere eksisterer, vælge at begrave historien med dens hedengangne former. Men også problemerne hører med til historien. Og vi må også se i øjnene, at selvom Carl Madsen og Robert Mikkelsen som kommunister placerede sig som outsiders, var de altså i en periode en vigtig del af dansk juridisk liv.

Endelig er blindhed vel ikke kun en del af kommunisternes beredskab. Der findes jo mange andre, der har forsvaret ufor-svarlige forhold, også blandt juristerne. Så måske historien med dens problemer kan lære os at tvivle lidt mere.

Men nu til historien.

1. Robert Mikkelsen (1902-1970)

Uden at have trængt sig frem til billedets forkant har Robert Mikkelsen så at sige fra starten tilhørt gruppen af kommunistiske intellektuelle. Han var således medgrundlægger af Kommunistisk Studenterfraktion i 1920, sammen med Broby Johansen og Kai Moltke bl.a.. Han blev cand.jur. i 1925, kun 23 år gammel. Samme år blev han medlem af DKP.

Efter embedseksamen begyndte han at læse økonomi. Han fuldførte dog aldrig studiet. Et spor af interessen findes i artiklen "Kong Kapital" i Clarté 4-5/april 1926. Det er en stort anlagt analyse, og formentlig den første af sin art herhjemme, af personforbindelser i den danske kapital. Det var den samme metode Helge Andersen senere brugte i sin berømte Hvem ejer Danmark? fra 1939. Mikkelsens konklusion var: "Og med denne højtudviklede kapitalkoncentration staar vi atter nær den

tid, som Marx mente egnet til fuldbyrdelsen af overgangen til nye samfundsformer: arbejdernes, samfundets overtagelse af produktionsmidlerne, eller moderne indførelse af proletarietets diktatur og overgangen fra A/S Danmark til Arbejdernes kooperative organisation, led i Europas forenede sovjetrepublikker"⁴. Redaktionen følte sig foranlediget til at tilføje: "Artiklens Konklusion staar for Forfatterens egen Regning. Vi skal senere vende tilbage til Sagen. Red.". Det skete dog ikke.

Et andet udslag kan ses i en artikel fra studenterbladet Quod Felix (12/26-27), hvor han gør sig til talsmand for radikal omlægning af Studenterrådets opgaver, herunder en frigørelse af de bundne legatmidler i universitetsregi, så de samlet kunne stilles til rådighed for de studerende som billige studielån. Det ville nedbringe studietiderne.

Det blev imidlertid i sin egenskab af jurist, at Mikkelsen fik sin store betydning for DKP. Han brugte sin viden til i utallige artikler og flere pjecer at redegøre for forholdet mellem arbejdere og domstole. Han var medgrundlægger af Røde Hjælp i 1928 og redaktør af organisationens blad af samme navn 1929-31. Røde Hjælp var en verdensorganisation med hovedsæde i Moskva, hvis opgave det var at støtte arbejdere, der blev udsat for forfølgelse. I 1930 blev han landsretssagfører. Han blev kandidatmedlem af DKPs centralkomiteé i 1936. Efter krigen sad han i partiets kontrolkommission.

Mikkelsen var med i Monde-gruppen, formentlig fra dens start. Monde-gruppen var en gruppe venstreorienterede intellektuelle, som i 1928 samledes omkring udgivelsen af bladet Monde (senere Plan). Gruppen fik en stor betydning for datidens intellektuelle liv. Dens ledende skikkelser var: Broby Johansen, Carl Madsen, Robert Mikkelsen, Harald Rue, Hans Kirk, Edvard Heiberg, Torben Gregersen, Villars Lunn, Mogens Boserup, Ester Boserup m.fl. I 1932 kom det til et brud, fordi DKP forlangte fuld kontrol over gruppen. Gruppen gik i to dele. I dette brud stod Mikkelsen på partifløj. Han var medredaktør af begge gruppens bøger om Sovjet, Kulturrevolutionen og Sovjetunionens 5-Aarsplan, ligesom han var medforfatter til pjecen Arbejdsløshed (1931). Han spillede aldrig rollen som frontfigur i gruppen, ej heller indtog han nogen fremtrædende rolle i referaterne i gruppens protokol. Snarere var han selve partiloyaliteteten.

Det blev som landsretssagføreren, Robert Mikkelsen kom til at spille en stor rolle. Både i konkrete retssager og som partiets juridiske ekspertise sammen med Carl Madsen og efter krigen med Chr. Vilh. Hagens.

I Arbejderbladet skrev han artikler om juridiske spørgsmål, f.eks. om sociallovforslaget (Arbejderbladet 30.1, 6.2 og 13.2.1930). Her fremlagde han det principielle syn på sociallovgivningen, at det er "en "Socialforsikring" - ikke i den Forstand, at Befolkningen er forsikret, men saaledes, at det er Staten, der ved sine Almisser til de nødlidende betaler en Præmie, der forsikrer sig imod Revolutioner og skaber Ro til fortsat Udbygning."

⁴. Mikkelsen fulgte senere artiklen op, delvis med det samme stof i Arbejderbladet 20.7 og 27.7.1928 med artiklerne "Koncentration indenfor danske Aktieselskaber 1913 til 1925".

Efter socialreformen blev vedtaget sammenfattede han sin kritik i pjecen Socialreformen (1934). Her kritiserede han ikke mindst K.K. Steincke, socialdemokratisk jurist og arkitekt bag lovkomplekset, for, at han havde fraveget sit principielle krav (fra bogen Fremtidens Forsørgelsesvæsen) om at erstatte almisseprincippet med et retsprincip; retsprincippet indebar, at alle i en bestemt kategori i loven (f.eks. arbejdsløse eller enlige mødre) havde ret til en bestemt ydelse uden, at der skulle foretages nogen vurdering af trangens værdighed eller karakter. Dernæst kritiserede han, at man bevarede fattighjælpens konsekvenser i form af tabte borgerlige rettigheder. Endelig at de sociale love skulle betales over skatterne - altså af dem, der skulle understøttes - i stedet for af arbejdsgiverne.

Hans principielle holdning til retssystemet udmøntede han i forsvarstalen for Arbejderbladets redaktør Helge Larsen, da denne den 13. februar 1934 stod anklaget i byretten. Talen udkom også som pjece på partiforlaget med den sigende titel: Er de danske Domstole Klassesdomstole? (1934). Det hedder her: "I ethvert Klassesamfund er det en Selvfølge, at alle Statsmagts Organer har den Opgave at Styrke og opretholde de bestaaende Tilstande, at varetage den herskende Klasses Interesser./ Som et af de vigtigste Statsorganer har Domstolene naturligvis den samme Opgave at varetage, og paa samme Maade som Lovgivningen i det klassesdelte Samfund er Klasseslove, saaledes er et saadant Samfunds Domstole naturligvis Klassesdomstole."

I sin tale pegede Mikkelsen på to årsager til at domstolene vedblivende var klassesdomstole. Dels var dommerne énsidigt rekrutteret fra embedsmandshjem, det velstående borgerskab og enkelte fra gårdmandshjem. Ikke én dommer kom fra et arbejderhjem eller fra et småbrugerhjem. Hertil kom så det andet argument, nemlig at de énsidigt blev påvirket fra én side gennem deres uddannelse og deres karriereforløb. Gennem denne socialisering blev de gjort til medlemmer af den herskende klasse i deres udsyn og livsmønster. Dertil kom, at mange dommere havde sæde i bankbestyrelser og aktieselskabsbestyrelser og herved blev vænnet til at se sagen fra kapitalens synspunkt.

Nævningedomstolene, som kom ind i retsplejeloven i 1919, lidt modstræbende eftersom de allerede fandtes i grundloven fra 1849, fungerede ikke som noget korrektiv på grund af den skæve rekruttering af nævninge, hvilket han belagde med tal fra en undersøgelse. Han gennemgik straffesager, fosterfordrivelsessager, fagforeningssager og politiske sager og påpegede, at disse sagskategorier alle havde deres tyngde, hvad angår straffede personer i arbejderklassen.

På DKPs forlag Arbejderforlaget, i serien "Arbejderkaar i Sovjetunionen", skrev Mikkelsen pjecen Forbrydelse og straf i arbejderstaten (1935). Pjecen gennemgik hele det sovjetiske retssystems funktionsmåde og lovgivningens opbygning. Det interessante er imidlertid de overordnede begrundelser. For Mikkelsen er såvel den danske stat som den sovjetiske en klassestat. Det betyder, at hele retsopfattelsen udtrykker en bestemt klasesynsmåde og materielle interesser. Forskellen ligger deri, at hos os har vi en klassestat, hvor det "er en lille klike, der har magten". I Sovjet derimod er det "de bredeste masser, der har magten".

Det hedder videre: "I Sovjetunionens forfatning er der ingen bestemmelser om trykkefrihed og forsamlingsfrihed, og Sovjetunionens dommere er ikke paa nogen maade uafhængige. De er nemlig valgt ved almindelig afstemning, og de risikerer i modsætning til de danske naar som helst at blive afsat, hvis de ikke dømmer saadan, som deres vælgere anser for rigtigt efter den gældende lov, men ikke desto mindre er forholdet det, at i Sovjetunionen er der ytringsfrihed og demonstrationsfrihed. [...] Der er fuldstændig retssikkerhed og en frisindet og moderne straffelov. Der er ret for de bredeste masser, som i selv de mest "demokratiske" vestevropæiske stater vilde være utænkelig, og der mangler kun frihed for en

uddøende rest af kontrarevolutionære elementer".

Retsopfattelsen er logisk nok bygget op. Problemet var langt snarere, at den ikke modsvarede virkeligheden, hvilket i årene efter 1935 blev endnu tydeligere end tidligere. Det helt afgørende problem var aksiomet, at Sovjet var en klassestat på de bredeste massers grundlag. For hvis der i stedet var tale om en relativ lille partielites diktatur over de bredeste masser, så faldt naturligvis den retssikkerhed, der var sikret gennem 'de bredeste massers interesser'.

Robert Mikkelsen kommenterede mig bekendt ikke de store Moskvaprocesser 1936-38. Det særlige ved dem var set ud fra et juridisk synspunkt, at det var tilståelsessager uden brug af beviser i tilfælde med meget grove politiske forbrydelser. Men Mikkelsen kommenterede efter krigen Slansky-processen i Tjekoslovakiet. Han afviste alle spekulationer om tortur eller nakotika som midler til at opnå tilståelser og mente, at de tiltalte naturligvis tilstod, fordi de var skyldige, "fordi de vidste at beviserne var i anklagemyndighedens besiddelse og fordi enhver nægtelse ville være tåbelig". Han føjer hertil, at tre fjerdedele af alle straffesager i Danmark føres som tilståelsessager på grund af "indiciernes vægt" (Land og Folk 14.12.1952). Problemet var imidlertid just det med indicierne, som netop ikke blev fremlagt⁵.

Til Mondes Forlag skrev Mikkelsen pjecen Asylret (1936). Den ramte ned midt i hjertet af det antifascistiske arbejde, nemlig de juridiske muligheder for at skaffe de politiske flygtninge asyl i Danmark. Pjecen gennemgik asylrettens historie og asylkonventionen af 1936, som Danmark havde underskrevet. Pjecen gennemgik også mulighederne for tyske flygtninge - for det var jo dem, det handlede om - for at få asyl her i landet. Mulighederne var ringe, og den socialdemokratisk-radikale regering var ikke meget indstillet på at lempe. Og efter at have hørt et foredrag af justitsminister Steincke skrev Mikkelsen i 1937 en besk-ironisk kommentar. Asylret, belærte Steincke lytteren, var ikke en juridisk ret flygtningen havde, men derimod "en ret for tilflugtsstaten til at nægte udlevering. At emigranten juridisk set ikke har nogen ret til ophold, men højst forhaabning om, at tilflugtsstaten vil benytte sin ret til ikke at udlevere ham" (Arbejderbladet 4.5.1937). Heroverfor hævdede Mikkelsen en folkelig demokratisk opfattelse til at give asyl for dem, der måtte flygte for frihedens sag og omvendt at nægte asyl for tyrannerne.

Robert Mikkelsen blev arresteret den 22. juni 1941 og interneret i Horserød. Han flygtede den 29. august 1943 og gik herefter ind i illegalt arbejde for partiet. Efter befrielsen genoptog han sit arbejde som sagfører. Fra 1945-47 var han medlem af folketinget for DKP og fik som sådan plads i den parlamentariske kommission. Han skrev af og til artikler til Land og Folk, ligesom han i 1952 skrev pjecen Pantefogeden og skatteyderne til Tiden.

Under invasionen i Ungarn i 1956 var han stemt for, at partiet skulle udtale sig imod sovjettroppernes indgreb. Han troede ikke på, at det var fascister, der blev nedkæmpet⁶.

Robert Mikkelsen blev i partiet efter den store krise. I 1970 udsendte han en lille bog på Tidens Forlag med titlen O,

⁵. Se Arthur London: Tilståelsen, Kbh. 1971. London var én af de tiltalte.

⁶. CK-møde 11.11.56. DKP-arkiv, ABA.

lyksalig folk. Det skulle forstås ironisk, for bogen handlede om Grønland og grønlændernes muligheder.

2. Carl Madsen (1903-1978)

Carl Marius Madsen har indskrevet sig som en myte i den kommunistiske historie. Hans hurtighed skaffede ham tilnavnet Hjernemadsen, og hans fabelagtige fortælle talent var yndet underholdning.

Han kom til verden i jævne kår. Hans far var lærer, og fra det nørrejyske flyttede familien via Langeland til en lærerstilling i Brede, hvor der dengang stadig var industri - og arbejdere. Han blev student i 1922 og cand.jur. i 1928. I sin studietid blev Madsen medlem af Studentersamfundet. Politisk var han socialdemokrat med medlemskort, men ikke mindst påvirkningen fra venstrefløjen i Studentersamfundet trak ham til venstre. I 1928 sad han i bestyrelsen mens Ejvind Møller var formand, og som bestyrelsesmedlem skrev han i bladet Studentersamfundet en artikel, hvor han for de nye russer karakteriserede charmen ved Samfundet med disse ord: "Vi er den lille, intime studenterorganisation; vi er ikke salonfåhige i bedre familier, og vi ønsker kun som vore medlemmer blandt den nye aargang russer at se dem, der befinder sig bedre i jævnt dagligtøj end i smoking med knækflip" (juni 28).

Madsen mener⁷, at Broby spillede en ikke uvæsentlig rolle i hans vej til kommunismen. I hvert fald var Madsen med i Monde-gruppen fra starten. Han husker, at han og Broby tilfældigt mødtes i toget mellem Bremen og Hamburg og aftalte, at tage hjem og lave Monde-gruppen. I slutningen af 1928 meldte han sig ind i DKP. I Monde-gruppens historie spillede han en fremtrædende rolle som DKPs mand. I bruddet i 1932 var han den centrale person.

Kort efter sin embedseksamen fik Madsen ansættelse i statens 4. hovedrevisorat. Fra 1935 fik han egen sagførervirksomhed. Hans holdning til det borgerlige retssystem udtrykte han med stor klarhed i en artikel i Monde: "Formålet for den borgerlige stats straffesystem er opretholdelsen af borger-skabets klasseherredømme, og de strafferetlige forholdsregler adskiller sig alene i grad fra de i borgerkrigen anvendte, kun at straf fortrinsvis anvendes mod samfundets deklasserede elementer, men borgerkrig mod en fremvoksende klasses pionerer: den sociologiske opgave er den samme" (17/marts 30). Denne grundholdning var Carl Madsens resten af livet. Han brugte derfor sin juridiske indsigt til at forsvare samfundets svageste og til at udstille systemets karakter. Hans forsvarstaler var allerede i 30'erne tilløbsstykker for unge kommunister. Når rygten gik, at Hjernemadsen var i retten, var der tæt besat på tilhørerpladserne.

Han skrev til Arbejderbladet en lang række kronikker om juridiske spørgsmål ud fra samme grundholdning. I 1938 forsvarede Carl Madsen en dansk spaniensfrivillig i byrettens 9. afdeling. Dommer Arthur Andersen forbød Madsen at nævne ordene Tyskland, Italien eller Mussolini i retten. Carl Madsen nedlagde herefter sit hverv som forsvarer, men hans flotte og klare

⁷.Carl Madsen: Fortids møre mur, Kbh. 1973, s.146.

forsvarstale blev trykt i Arbejderbladet (16.3 og 17.3.38).

Holdningen til retssystemet i Vesten modsvarede af en tilsvarende positiv holdning til det sovjetiske system. Under processerne i 30'erne forsvarede han deres juridiske holdbarhed. F.eks. skrev han om Radek-processen: "Ingen af de Anklagede har tilstaaet en eneste Tøddel mere end det, hvorom der forelaa fuldt tilstrækkeligt Bevis, saaledes at der var Grundlag for en Domfældelse paa Indicier, og de har søgt at forsvare sig saa energisk og behændigt som muligt" (Sovjet i Dag marts 37). Interessant er det, at han kalder det bevis, når det i alle tilfælde var tilståelser, der var det afgørende. I forbindelse med Bukharin-sagen skrev han: "Der er intet mærkeligt ved, at Folk, der har begaaet en Forbrydelse, og som har indset, at Politiets Beviser er fældende, gentager deres tidligere Tilstaaelser i Retssalen" (Arbejderbladet 31.7.38).

Såvel Radekprocessens som Bukharinprocessens stenografiske referat udkom på dansk betalt af russerne. Det har været astronomiske summer, der blev investeret i oversættelser til alverdens sprog af disse gigantiske stenogrammer. Dette burde i sig selv have vakt mistro. Mistro til Sovjet var imidlertid ikke det, der var mest af i kommunismen. Tværtimod. Jeg argumenterer i min bog Kommunismens kultur. DKP og de intellektuelle 1918-1960 (Kbh. 1993) for, at kommunismen blev historisk konstrueret med en religiøs kerne. Denne kerne bestod i troen på, at der var socialisme i Sovjetunionen. Hermed var kommunisternes vigtigste diskussion gjort umulig, nemlig diskussionen af, hvad kommunisme egentlig var for noget. Sovjet blev gjort til et helligt land i den forstand, at det blev sat uden for skepsisens rækkevidde. Det havde - ikke mindst for intellektuelle - vidtgående konsekvenser.

Såvel Robert Mikkelsen som Carl Madsen havde, hvis de havde læst retsstenogrammerne skeptisk, stillet det spørgsmål: hvorfor anvendes der ingen overbevisende materielle beviser. Men yderligere kunne de, hvis de havde læst Bukharin-sagen grundigt, som en enlig dansk iagttagere have undret sig over selve karakteren af hans 'tilståelse': "Hovedvægten ligger da paa, at de anklagede anerkender rigtigheden af forundersøgelsens resultater og vedkender sig deres tidligere udtalelser. Det anses for hovedbevis paa skyld, at den anklagede selv erklærer sig skyldig. Derved fremkommer det ejendommelige præg af "tilstaaelser" og "selvanklager" - et præg der yderligere forstærkes ved de begaaede forbrydelsers ofte stærkt subjektive karakter" (Clarté 3/maj 1938). Men det var ikke en jurists betragtninger. Forfatteren var Erik Ib Schmidt, på dette tidspunkt en tvivlende kommunist. Han havde undret sig over det forhold, at Bukharin benægter konkrete anklager, men indrømmer meget omfattende og abstrakte anklager.

Carl Madsen blev arresteret den 23. juni 1941 om natten⁸ og via Vestre Fængsel interneret i Horserød. Han flygtede den 29. august 1943 og gik herefter ind i illegalt arbejde. Sammen med bl.a. Robert Mikkelsen var han med til at udfærdige stikkerkartoteket på grundlag af indberetninger fra de illegale partiafdelinger, det kartotek som blev brugt ved arrestationer i 1945. Siden var han med i det udvalg under Frihedsrådet, som ud-

⁸. Han har fortalt historien i Vi skrev loven, Kbh. 1968, s.199.

færdigede det lovudkast, som retsopgøret skulle foregå efter.

I juni 1945 blev Carl Madsen udnævnt til ekstraordinær statsadvokat i henhold til straffelovstillægget. Han skulle tage sig af landssvigersagerne. Efter at have ryddet op i de mange værnemagersager, tog han i foråret 1946 fat på den største, den mod Wright, Thomsen & Kier. Rigsadvokat Pihl henstillede kraftigt til ham, at ansætte en bestemt revisor til at gennemgå regnskaberne. Det gjorde han, men det kom hurtigt til et modsætningsforhold mellem Madsen og revisoren, som igen havde ansat Wright, Thomsen & Kiers egen revisor til at forestå arbejdet. Den 2. november 1946 blev Carl Madsen fritaget for tjeneste og kort efter besluttede rigsadvokat Pihl at henlægge den største værnemagersag overhovedet uden tiltale af nogen art. De to ting blev naturligvis kædet sammen, og der var mange rumlerier i pressen.

I august 1948 tog Børge Houmann fat på sagen i Land og Folk. Det kom til udveksling af skarpe bemærkninger mellem revisoren og Carl Madsen. Den 31. oktober 1948 blev Carl Madsen afskediget som statsadvokat. Politiet havde taget ham med en promise i blodet over lovens grænse og med nøglen i låsen på hans bil. Houmanns artikler førte som bekendt til en retssag mod ham, som han tabte. Hvorom alting er, blev sagen mod Wright, Thomsen & Kier aldrig kulegravet, og Carl Madsen søgte tilbage til privat praksis som landsretssagfører, som han drev til sin død.

Carl Madsen havde i 1931 på Mondes Forlag udgivet pjecen Rationaliseringen og arbejderne, men ellers havde han især udfoldet sig i artikler og retlige indlæg. Han havde skrevet manuskriptet til en bog om kommunisterne og krigen, som Hans Scherfig havde brugt kraftigt af til sin roman Frydenholm. Men i 1966 begyndte han et frodigt og succesfyldt forfatterskab. Hans mundtlige sproglige stil, som var en hidtil uset blanding af det mest formfuldendte retslærde kancellisprog og så de mest udsøgte og injurierende fornærmelser, lykkedes det ham at genskabe i skriftlig form. Hans bøger blev elsket af mange - og hadet sikkert også af mange⁹.

Han blev i 1975 ekskluderet af DKP efter diskussioner om partiets nye program.

3. Socialistisk juristgruppe

De socialistiske faggrupper opstod fra 1931-32 og havde sin vægt hos medicinerne og politterne. Hos juristerne blev der dannet en gruppe i december 1934. Fra en deltager har vi følgende karakteristik: "Jeg er helt sikker på, at gruppen var lille, meget lidt aktiv og uden nogen reel betydning. Jeg mindes ikke, at der i noget møde har deltaget en cand.jur., vi var alle studenter."¹⁰

De spredte oplysninger, som gives i tryksager fra Faggruppernes sekretariat, i artikler og i kommunistiske studenteres indberetninger til Moskva, omfatter følgende aktiviteter:

I oktober 1936 holdt gruppen studiekreds om ekspropriationsret og en ny studiekreds begyndte om socialreformen. Samme efterår indledes samarbejde med Socialdemokratiske Studenter om ungdomslovgivning. Måske ville man starte en studiekreds om dialektisk materialisme.

I foråret 1937 meddeles det, at studiekredsene kører videre, men ikke hvilke. Man planlægger en studiekreds om

⁹. Den gode læge, Kbh. 1966, Vi skrev loven, Kbh. 1968, En litterær proces, Kbh. 1968, Proces mod politiet, Kbh. 1969, Flygtning 33, Kbh. 1972, Stat og magt, Kbh. 1974.

¹⁰. Beretning fra adv. Erling Andresen.

moderne forfatningsproblemer. I marts 1937 annonceres en studiekreds om marxistisk teori med Erik Ib Schmidt som leder.

I september 1937 holdt gruppen rusaften og i oktober et møde om sociallovgivning.

I september 1938 blev der holdt generalforsamling. Der var to studiekredse: én om socialistisk analyse af det kapitalistiske samfund og én om historisk materialisme med Erik Ib Schmidt. I november 1938 annonceres en studiekreds i arbejdsret.

I september 1937 opgives gruppens størrelse til ca. 40 medlemmer, men det kan sagtens være overdrevet. Følgende personer vides at have været medlem af gruppen: Knud Wiell, H. O. Viking Abell, Erik Wingsøe (formand i 1937), Erling Andresen, Gunner Coln, Erik Munch-Petersen, Inger Haunsøe.

Efter november 1938 har jeg ikke fundet spor af gruppen.

4. Der er blevet spurgt, hvorfor man efter krigen tog et opgør med nazismen, men hvorfor det ikke blev taget med stalinismen¹¹. Tværtimod havde mange stalinister indtaget fremragende og prestigegivende positioner i kultur- og samfundsliv. Bent Jensen, som rejste dette spørgsmål og skrev en bog om det, svarede bevidst énsidigt på det. Han ville kun se terror og massedød i stalinistens øje. Men der findes efter min mening andre måder at gå til historien på end den énsidige. Der findes andre paradigmer end enten-eller. Der findes den mulighed, at fastholde, at kommunistiske jurister begik de dumheder, som kommunismen indebar, samtidig med at deres aktivitet udfoldes. Herved antager de hverken større eller mindre dimensioner. Tværtimod antager de historiske dimensioner.

Forfatteroplysninger:

Morten Thing, f. 1945, forskningsstipendiat, dr. phil., ansat ved Center for Arbejderkulturstudier, Københavns Universitet.

¹¹. Bent Jensen: Stalinismens fascination og danske venstreintellektuelle, Kbh. 1984.